

PUNCTE DE VEDERE ASUPRA BRĂȚĂRILOR DACICE DE AUR

Cuvinte cheie: brățări spiralice; aur; orfevrerie; Dacia; perioada târzie Latène.

Spiral bracelets; Gold; Jewellery; Dacia; Late Latène Periode.

Rezumat: Dacă în comunicarea sa Mircea Babeș a plasat faimoasele brățări de aur dacice între legendă și realitate, discuțiile ulterioare s-au regăsit pe tărâmul dilemei falsitate *versus* autenticitate. Până la publicarea unei documentații sistematice și detaliate, până la dezbateră analitică a acestor piese, discuțiile rămân cantonate în repere conjuncturale și incertitudini, iar riscul alunecării în derizoriul scandalurilor din mass-media este major. Deocamdată, în lipsa unei documentări detaliate a brățărilor spiralice de aur, cercetarea nu poate decât să pregete asupra implicațiilor acceptării uneia sau celeilalte dintre ipoteze. Dacă am considera piesele ca falsuri, atunci trebuie identificate acele elemente care trădează totuși contrafacerea. Acest aspect ar fi extrem de util anchetelor și expertizelor viitoare și ar constitui un câștig real pentru cercetare. Iată o posibilă provocare. Dacă totuși am considera însă piesele ca autentice, încadrarea lor în contextul cultural, meșteșugăresc și istoric al Daciei preromane s-ar dovedi un demers fascinant, incitant, dar în același timp riscant, deoarece, unele dintre ipotezele dogmatizate de mult timp ar fi erodate și optica tradițională ar trebui revizuită. Dar riscurile trebuie asumate. Obsesia certitudinilor ne face adesea să uităm de jocul subtil al relativităților.

În data de 3 aprilie 2007 în Sala de Consiliu a Academiei Române a avut loc o comunicare susținută de către prof. dr. Mircea Babeș, cu titlul *Aurul dacic între legendă și realitate*. Ședința a fost prezidată de dl. acad. prof. dr. Alexandru Zub și a prilejuit o serie de discuții purtate de unii dintre participanți.

Dezbateră lui Mircea Babeș a debutat cu o evocare a tradiției literare antice despre captura traianică din Dacia (Ioannes Lydus, Cass. Dio și interpretările moderne ale lui Carcopino), urmată de o prezentare pe scurt a celor două puncte de vedere exprimate în istoriografia românească în privința aurului dacic: “scepticismul” lui Pârvan și “optimismul” lui Constantin și Hadrian Daicoviciu, Radu Vulpe, Ion Horațiu Crișan ș.a. care au susținut ideea unei continuități dinastice, monopolul regal asupra aurului și o intensă exploatare minieră preromană. Spre deosebire de epoca bronzului (căreia îi sunt atribuite 73 de tezaure cu 3100 obiecte de aur), epoca dacică este săracă în descoperiri de piese de aur. Deja, Pârvan accentuase ponderea mare a argintului și raritatea aurului cu excepția monedelor Koson. Apariția brățărilor de aur îl determină pe Babeș să reflecteze asupra măsurii în care această nouă descoperire impune revizuirii substanțiale ale punctelor de vedere exprimate în istoriografie.

Potrivit lui Mircea Babeș, piesele de aur din secolele IV-III (coiful dela Poiana Coțofenești, brățara spiralică de la Băiceni sau diadema de la Bunești, ș.a.), precum și piesele de argint, uneori aurite (coiful și cnemidele de la Agighiol, promethopydon-ul de la Stâncești ș.a.), toate provenind din spațiul extracarpatic sunt puternic inspirate de orfevreria grecească. În continuare au fost evocate sau prezentate descoperirile de obiecte exclusiv de argint din secolele II-I a.Chr. (Sâncrăieni, Coada Malului, Herăstrău, Surcea, Sărăcsău, Ghelînța, Dupuș ș.a.) care caracterizează orfevreria locală din perioada târzie a Latène-ului. Au fost evocate cele cca 30 de brățări spiralice de argint de epocă târzie Latène cunoscute până în prezent. Până la descoperirea brățărilor de aur, numai monedele Koson puteau fi considerate ca singura manifestare în aur a orfevreriei locale din secolele I a.Chr. - I a.Chr.; a fost evocată problematica originii și autenticității sau nonautenticității monedelor Koson.

Mircea Babeș a prezentat filmarea de către un particular a uneia dintre brățări, a evocat prima știre publică despre brățări (emisiunea lui Dan Diaconescu de pe postul de televiziune OTV), precum și rolul Barbarei Deppert-Lippitz care a sesizat autorităților și mediilor științifice din România apariția în comerțul de antichități a brățărilor de aur. Potrivit mărturiilor celor anchetați de Procuratură, brățările de aur ar fi fost descoperite de către membrii lumii interlope

din Deva, cu ajutorul detectoarelor de metale, în anul 2000. Cele zece piese provenind dintr-o primă descoperire ar fi fost identificate într-o groapă căptușită cu pietre, nu departe (cca 300 m) de incinta cu sanctuare de pe Dealul Grădiștii, în punctul numit “Căprăreața”, unde, în trecut, ar mai fi fost descoperite și turte de fier. A mai fost amintită și descrierea de către Ioan Glodariu a locului descoperirii, lângă o pantă de 70°, sub o stâncă.

După descoperire, brățările ar fi fost traficate peste hotare. Patru dintre aceste brățări, expertizate la Frankfurth, cântăresc între 950 și 1100 g, o a cincea, recuperată de la Paris 750 g. Toate se află astăzi în custodia Muzeului Național de Istorie a României. Alte exemplare urmază să fie returnate în țară într-un viitor apropiat. A mai fost prezentată și o brățară considerată ca prototip al exemplarelor de aur. Această piesă ar fi fost licitată în SUA în urmă cu mai mulți ani (probabil în 1998) și ar putea proveni tot din România.

Potrivit lui Mircea Babeș, cele cinci brățări recuperate deocamdată sunt unitare ca schemă, dar diferite în detalii și greutate. De asemenea, ele nu sunt identice (nu sunt produse de serie) și fiecare dintre ele prezintă o serie de caracteristici ornamentale particulare care le individualizează. De asemenea, vorbitorul a evocat analizele efectuate de fizicienii de la Institutul de Fizică și Inginerie Nucleară (d-nii Bogdan Constantinescu și Viorel Cojocaru) asupra pieselor aflate deja în țară. Acestea ar fi relevat diferențe semnificative ale procentajului în argint din aliajul celor cinci piese. Potrivit autorilor analizelor metalografice, piesele ar fi fost realizate dintr-un aur aluvionar și nu din aur de zăcământ. O a șasea brățară ar fi fost la rândul ei expertizată și supusă unor analize metalografice în SUA.

Prin analogie cu brățările de argint (asociate cu fibule linguriță) exemplarele de aur ar trebui și ele datate în cea de a doua jumătate a secolului I a.Chr. Din această perspectivă, brățările nu ar fi fost îngroapte în contextul războaielor dacice, ci probabil, într-o perioadă mai veche. Realizarea lor ar putea fi atribuită poate aceluiaș meșter care a lucrat și brățara de la Orăștie, considerată exemplarul cel mai apropiat stilistic de brățările de aur. Pentru ilustrarea analogilor, Mircea Babeș a prezentat câteva planșe și o diagramă comparativă din teza de doctorat recent susținută a lui Daniel Spănu, *Piese de orfevrerie din Dacia în secolele I a.Chr. – I p.Chr.*

Analogiile morfologice, ornamentale și tehnice cu brățările de argint, variația ornamentală pronunțată a exemplarelor de aur, condițiile de descoperire (relatate sub jurământ în cadrul unui proces), toate acestea pledează, în viziunea lui Mircea Babeș, pentru autentificarea brățărilor. În concluzie, s-a afirmat că “șansa ca ele să fie niște falsuri mi se pare absolut redusă”. Incadrarea brățărilor de aur în contextul orfevreriei dacice, considerată de la Pârvan încoace, o artă a argintului, nu este considerată imposibilă: piesele de aur recent descoperite ar constitui “excepțiile care confirmă regula”. În încheierea discursului său, Mircea Babeș a mai evocat tăblițele de plumb ca falsuri pe care unii diletanți ar încerca să le autentifice, precum și absența unor vestigii de epocă dacică în regiunea Roșia Montană.

Discuțiile care au urmat comunicării au fost deschise de prof.dr. Alexandru Vulpe, corespondent al Academiei. Au luat cuvântul: prof.dr. Lupaș, corespondent al Academiei, prof. dr. Constantin Preda, dr. Lucia Marinescu, col. A. Condruț, șef serviciu Protecția Patrimoniului și prof.dr. Alexandru Vulpe.

Potrivit d-lui Lupaș, cantitatea de metal prețios dusă la Roma, așa cum a fost ea evocată în sursele literare antice nu ar fi exagerată. De exemplu, din zăcămintele de la Săcărâmb s-ar fi putut extrage anual 80 de tone aur. Pe de altă parte, variația conținutului în argint a minereului de aur este considerată irelevantă pentru determinarea originii materiei prime a unor obiecte preistorice. Chiar și aurul aluvionar poate să prezinte un titlu înalt de puritate (până la 24 k). Dl. Lupaș a mai atras atenția asupra relevanței relative a rezultatelor unor analize metalografice și asupra imposibilității de a data pe baza acestora obiectele preistorice.

O amplă intervenție a fost susținută de Constantin Preda. Vorbitorul a evocat succesiunea curentelor sau punctelor de vedere din ultimele decade, de la “tracomania” din anii ’80 și “dacomania” din anii ’90, la “täbliomania” și “brățaromania” din ultimii ani. Preda atrage atenția asupra componentei scito-iraniene din orfevrea secolelor IV-III de la Dunărea de Jos și asupra incidenței sporite a denarilor republicani în Dacia preromană. Pentru început, Preda a arătat că pentru ipoteza autentificării brățărilor de aur ar putea fi invocată numai asemănarea lor cu exemplarele de argint cunoscute. Vorbitorul a reproșat Ministerului Culturii și Cultelor faptul că brățările nu au fost supuse încă analizei unei comisii de specialiști reunită sub egida Academiei și regretă că autenticitatea brățărilor ar trebui acceptată ca o poziție oficială.

În favoarea nonautenticității brățărilor de aur, Constantin Preda invocă absența aurului din Dacia preromană și consideră acest argument ca irefutabil. Punctul său de vedere se întemeiază și pe respingerea autenticității monedelor Koson considerate în totalitatea lor ca falsuri renaștentiste. Singurele monede de aur autentice din Dacia preromană ar fi aureii imperiali de import. Potrivit lui Constantin Preda, copiile (falsurile) pot fi “mai bune” decât originalele, analogiile morfologice dintre piesele de aur și cele de argint nu ar avea relevanță și percepe diferențele ponderale dintre ele ca pe un argument în favoarea nonautentificării. Tot în acest sens, Constantin Preda contestă relațiile despre condițiile de descoperire ale brățărilor de aur și atrage atenția asupra faptului că acestea au apărut în mod cert pentru prima dată abia în comerțul de antichități. Unicitatea brățărilor de aur este percepută de Constantin Preda ca suspectă și contrastantă în cadrul orfevriei dacice.

În încheierea intervenției sale, Constantin Preda a ținut să precizeze faptul că mediile științifice din România fuseseră sesizate de către Nubar Hamparțumian asupra existenței brățărilor încă din anii 2003-2004 și că primele reacții de atunci ar fi contestat și ele autenticitatea acestor piese. În sfârșit, tehnica brățărilor nu ar fi antică, iar încercările de a autentifica brățările prin intermediul unor analize metalografice ar fi sortite eșecului, în lipsa unui repertoriu de mostre autentice numeric consistent.

La rândul ei, d-na Lucia Marinescu s-a exprimat categoric în favoarea autenticității brățărilor de aur și a ținut să elogieze înființarea și activitatea Poliției de Patrimoniu care ar fi recuperat mii de piese antice descoperite prin braconaj arheologic în Munții Orăștiei. Spre deosebire de dl. Babeș care situa punctul “Căprăreța” la nord de Dealul Grădiștii, potrivit interlocutoarei, acest loc de descoperire s-ar situa la vest de incinta sacră. În încheierea alocuțiunii, d-na Marinescu a subliniat faptul că demonstrarea autenticității unui obiect preistoric este mai dificilă decât demonstrarea unui fals.

Col. Condruț a contestat probitatea poziției exprimate de Constantin Preda, a relatat pe scurt ancheta întreprinsă la locul descoperirii brățărilor și a afirmat că groapa din care provin aceste piese s-ar fi aflat sub rădăcinile unui compact, o conjunctură care ar infirma ipoteza

îngropării lor recente. Șeful serviciului Protecția Patrimoniului a mai atras atenția asupra faptului că versiunea producerii recente a brățărilor (de către un bijutier contemporan decedat) a fost avansată spre disculpare de către căutătorii de comori anchetați și a mai afirmat că la ora actuală ar mai exista brățări încă nedetectate în România, iar posesorii lor se află sub observație.

Alexandru Vulpe a arătat că unicitatea brățărilor de aur este în măsură să trezească îndoieli în privința autenticității lor, dar a ținut să adauge că îndoiala nu implică neapărat o negație. De asemenea, a sugerat oportunitatea dotării arheologilor cu detectoare și a comentat polemic unele puncte de vedere exprimate de antevorbitorii săi.

În încheierea ședinței, Lupaș a comparat caracterul insolit al brățărilor de aur cu posibilitatea apariției bruște a unui zăcământ care, printr-o exploatare intensivă, să se epuizeze foarte repede. De asemenea, Mircea Babeș a mai precizat faptul că densitatea argintului este diferită de cea a aurului și din acest motiv se înregistrează diferențe ponderale semnificative între brățările de aur și analogiile lor în argint.

Concluzii. Dacă în comunicarea sa Mircea Babeș a plasat faimoasele brățări de aur dacice între legendă și realitate, discuțiile ulterioare s-au regăsit pe tărâmul dilemei falsitate *versus* autenticitate. Până la publicarea unei documentații sistematice și detaliate, până la dezbateră analitică a acestor piese, discuțiile rămân cantonate în repere conjuncturale și incertitudini, iar riscul alunecării în derizoriul scandalurilor din mass-media este major. Deocamdată, în lipsa unei documentări detaliate a brățărilor spiralice de aur, cercetarea nu poate decât să pregete asupra implicațiilor acceptării uneia sau celeilalte dintre ipoteze.

Dacă am considera piesele ca falsuri, atunci trebuie identificate acele elemente care trădează totuși contrafacerea. Acest aspect ar fi extrem de util anchetelor și expertizelor viitoare și ar constitui un câștig real pentru cercetare. Iată o posibilă provocare.

Dacă totuși am considera însă piesele ca autentice, încadrarea lor în contextul cultural, meșteșugăresc și istoric al Daciei preromane s-ar dovedi un demers fascinant, incitant, dar în același timp periculos, deoarece, unele dintre ipotezele dogmatizate de mult timp ar fi erodate și optica tradițională ar trebui revizuită. Dar riscurile trebuie asumate. Obsesia certitudinilor ne face adesea să uităm de jocul subtil al relativităților.

Discursul susținătorilor contrafacerii brățărilor are rolul benefic de a indica multe dintre lacunele, viciile și erorile cercetării, fisurile ei metodologice și necesitatea revizuirii unor argumente unitate. Să-i lăsăm deci să ne ajute să învățăm din propriile noastre greșeli. Să-i ascultăm ar fi o dovadă de acceptare a pluralismului. Prin urmare, *auditur et altera pars!*

Daniel Spănu